

ESKİ İRAN'DAKİ YARI TANRI-KRAL ANLAYIŞININ Şİİ İMAMET İNANCINA ETKİSİ*

Yrd. Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU**

Özet

İnsanlığın en eski zamanlarından günümüze kadar bazı otorite sahipleri iktidarlarını güçlendirmek için yetkilerini ilahi güçlerle irtibatlandırmıştır. İmparatorlar, krallar ve şahlara atfedilen özel niteliklerle onların bazen Tanrı bazen de Yarı Tanrı olduklarına inanılmıştır. Biz bu makalemizde eski İran'daki ilahi ya da yarı ilahi kral anlayışının İranlıların Şii imamet inancına etkisi üzerinde duracağız. Öncelikle eski İran'da bu anlayışın izlerini takip edecek daha sonra imamet düşüncesi üzerindeki etkisini ele alacak ve sonuç bölümünde konuyla ilgili değerlendirmemize yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Şii, İmamet, Kral, Tanrı, İran

The Effect Of Demigod King Understanding In Ancient Iran On Belief Of Shiite-Imamate

Abstract

From the ancient times of humanity until today, some authoritatives related their authorizations to divine powers to strengthen their governments. It has been believed that emperors, kings and shahs are god or demigod by special qualities attributed to them. We will emphasize the effect of divine or semi-divine king understanding in ancient Iran on the Imamate belief of Shia in this article. Especially, we will follow signs of this understanding in ancient Iran, after that, we will handle the effect on Imamate belief and we will give place to our evaluation about the matter in epilogue.

Key Words: Shiite, Imamate, King, God, Iran

---

* Bu makale, yazarın 2010 yılında İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen "Şia'nın Oluşumunda İran Kültürünün Etkisi" başlıklı Doktora tezinin ilgili başlığından yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fatihtopaloglu@pau.edu.tr

Giriş

İnsanlığın en eski zamanlarından günümüze kadar bazı devirlerde otorite sahipleri iktidarlarını güçlendirmek için yetkilerini ilahi güçlerle irtibatlandırma çabası içine girmişlerdir. Bu, özellikle Doğu milletlerinde imparatorlar, krallar ve şahlara atfedilen özel nitelikler sebebiyle onların bazen Tanrı bazen de Yarı Tanrı olduğuna inanıldığını göstermektedir.¹ Biz bu makalemizde ilahi güçlerle donatılmış bir kral anlayışının Şii imamet inancına etkisi üzerinde duracağız. Öncelikle eski İran'da bu anlayışın izleri takip edilecek daha sonra da imamet düşüncesi üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

Kralın ya da siyasi otoritenin kutsallığı düşüncesinin tarihte önemli örnekleri vardır. Mesela eski Mısır'da Firavunlar ile göklerin sultanı Tanrı arasında ilişki olduğuna inanılır, Firavun, Tanrı'nın oğlu hatta bizzat kendisi Tanrı olarak kabul edilirdi. Böylece Firavun, dini ve siyasi otoritesi sayesinde edindiği bir kısım özel hakları kitleler üzerinde kendisine karşı birtakım zorunlu yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda kullanırdı.² Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak konuyu daha fazla dağıtmamak için biz makalemizin esasını oluşturan eski İran'daki durumu inceleyerek devam etmek istiyoruz.

1. Eski İran'da Yarı Tanrı-Kral Anlayışı

Eski İran'da da kralların üstün özellikleri olduğuna inanılır ve onlara kutsallık atfedilirdi. Herodot'un anlattığına göre, Yunan seferi sırasında taraftarlarından bazıları Pers Kralı Kserkses'in³ insanüstü güçlerle donanmış bir kudreti olduğuna inanıyor ve ona boyun eğilmesi gerektiği düşünüyorlardı.⁴ Yine Kserkses, Çanakkale Boğazı üzerine kurdurduğu köprüden ordusuyla geçerken, halktan bazılarının “*İlahi Tanrım, dünyadaki tüm insanları peşine takarak, Yunanistan'ı yok etmek için Persli bir adam kılığına girip ismini neden Kserkses yaptın? Bu kadar eziyete girmeden Yunanistan'ı istediğin anda*

¹ Ahmetoğlu, Şahin, “İslam Mezhepleri Tarihi'nde Karizmatik Liderlik Anlayışı: Hz. Ali Örneği”, *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, Eylül-Aralık 2010, s. 171.

² Ammara, Muhammed, *İslam Devleti*, çev. Ahmet Karababa-Salih Barlak, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 13.

³ Farsça'da خشایارشا olarak yazılır ve Haşâyârşâ şeklinde telaffuz edilir. MÖ. 486-466 yılları arasında tahtta olan Pers kralıdır. I. Darius'un oğludur. Kadiyani, Abbas, *Ferheng-i Cami-i Tarih-i İran*, İntişarat-ı Aron, Çap-ı Çaharrom, Tehran 1381, I, 354-355.

⁴ *Herodot Tarihi*, çev. Perihan Kuturman, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 363.

mahvedebilirdin” dediği rivayet edilmektedir.⁵ Bu düşünceler, eski İnan krallarının insanüstü özellikler ve yarı Tanrılık sıfatlarıyla vasıflandırıldığını göstermektedir.

Eski İnan toplumlarında var olan kralın kutsallığı düşüncesinin Zerdüştlükten gelen destekle birlikte varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Zerdüştlük döneminde de İnan kralları ile Tanrı Ahuramazda arasında bir ilişkilendirme söz konusuydu. Dolayısıyla kralın ağzından çıkan her söz kanun ve şeriat demektir. Ahuramazda'dan alındığına inanılan bu dini otorite ile krallar gerektiğinde halkına zulmetme hak ve yetkisini de kendilerinde görebiliyordu.⁶

Zerdüştlükte bazı insanların üstünlüğü ve kutsallığına kapı açan kavram ise “*ized*”dir. Bu kavramı burada biraz açıklamak istiyoruz. İzed, övülmeye layık olan, övülen demektir. Zerdüştlükte bütün yardımcı güçlerin ve Tanrı'ya yardım edenlerin genel unvanıdır. Bununla birlikte bütün Aşavanlar (hakikat yolunu takip edenler), övgüyü hak eden büyük dindarlar da bu sığata layık görülebilmektedir. Avesta'da, ruhi ve dünyevi izedlerden söz edilmektedir. Ahuramazda ruhi izedlerin lideri, Zerdüş't ise dünyadaki izedlerin önderidir. Bunlardan her biri maddi ve manevi anlamda, yaratılışın ve yaşamın düzenlenmesinde Ahuramazda'ya yardım etmektedirler. İzedlerin adları dualarda okunarak onlardan övgüyle bahsedilir ve yardım istenir.⁷ Zerdüş't inancına göre gerek Ahuramazda'nın yanında bulunan ruhi izedler gerekse dünyada Zerdüş't ün yanında olan cismani izedler, bir nevi kutsal özelliklere sahip olarak görülmektedir. Hatta bunlar Ahuramazda'ya yaratma işinde bilfiil yardım etmektedirler. Bu durumda cismani varlıklar olan bazı insanlara da kutsiyet atfedildiği görülmektedir.

Eski Fars toplumunda İmparatorluğun temelinde, Ahuramazda'nın temsilcisi sayılan Büyük Kral'a sadakat esasını bulunmaktaydı. Büyük Kral birinci kişiydi ve devlet kuvvetlerinin merkeziydi. Kendisine Krallar Kralı denilirdi. Büyük Kral, Mısır Firavunları gibi yeryüzünde bir Tanrı değildi. Fakat alelade bir insan da değildi. Fars kralları ile Ahuramazda arasında doğrudan özel bir ilişki söz konusuydu. Ahuramazda'nın yeryüzünde vekili olarak ismen ve şahsen seçmiş olduğu müstesna bir şahsiyet, kadiri mutlak bir hükümdardı. Kendisine kudret veren Ahuramazda'nın rıza ve iradesiyle hüküm sürüyordu. Bu itibarla hükümdarlığı hiçbir şekilde sınırlandırılmış

⁵ Herodot Tarihi, s. 292.

⁶ Ammara, İslam Devleti, s. 13-14.

⁷ Tıgılı, Asiye, Zerdüş't Hayatı ve Öğretisi, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 202.

değildi. Dolayısıyla Kralın ağzından çıkan sözler göklerin kanunu ve şeriatı oluyordu. Devlete, hükmü altındaki toplulukların geleceğine dair bütün kararlar, bütün emirler, yasaklar için tek kaynaktı. Küçük krallara hükümdarlık vermek onun hakkı ve yetkisi idi. I. Darius, Nakş-ı Rüstem kitabesinde “*Ahuramazda, yeryüzü nizamının bozulduğunu görünce onu bana havale etti. Ben de yeryüzüne nizam verdim*” diyerek, kuvvet ve kudretini Tanrı’dan aldığını açıkça ifade etmektedir. Bu anlayış Sasaniler devrinde basılmış sikkeler ve taş kitabelerde de görülmektedir. Nitekim Erdeşir ve ondan sonra gelen şahların, kendilerinin Tanrı soyundan geldiklerini belirten yazılar bulunmaktadır. Bisütun ve Nakş-ı Rüstem’de, Taht-ı Cemşid’de I. Darius’u tasvir eden kabartmalarda kralın başının üstünde ferveher bulunduğu, I. Darius’un da Ahuramazda’ya takdim ve tazim işareti olarak sağ elini havaya kaldırdığı görülmektedir. Bütün bunlar Kralın Ahuramazda’dan güç aldığını göstermektedir.⁸

Ahuramazda, kralı doğruyla yanlış ayırt edebilecek kavrayışta ve yetenekte yaratmıştır. Onu adaletin koruyucusu yapmıştır. Kral sosyal düzeni devam ettirendir. Kendisini kontrol edebilir, düşüncesizce hareket etmez. Doğru bir şekilde ödüllendirir, doğru bir şekilde cezalandırır. Sadece manevi özellikleri değil fiziksel özellikleri de üstündür. İyi ata biner, iyi ok atar, iyi mızrak kullanır.⁹

Kralın kutsallığı anlayışı İslam’dan önceki son İran imparatorluğu olan Sasanilerde de geçerliydi. Sasani şahları, normal insanlardan çok üstün ve kutsal kabul edilirdi. Mesela, Hüsrev Perviz’in huzuruna çıkmak isteyen kişinin, nefesi şahlığın yüceliğine bulaşmasın diye görüşmeden önce “*Pitidan*” denilen bir mendille ağzını kapatması gerekirdi. Şahıs içeri girerek hemen secde halinde toprağa eğilir ve Şah izin vermeyince kalkmazdı. Kalktıktan sonra eli ile selam verir ve konuşma izni verildikten sonra Şah’a övgü dolu sözler söyler ve en önemlisi “*siz ilahi varlık*” veya “*ilk insan*” diye hitap ederdi.¹⁰ Bu nedenle şahlar ülkenin bütün işlerinde her istediklerini yapabildikleri sınırsız Tanrısal bir yetkiye sahip olarak görüyorlardı. Bazen meşveret yapıyorlarsa da bu göstermelikti. Başkalarının düşünce ve görüşlerine asla aldırış etmiyorlardı. Anuşirvan’ın

⁸ Günaltay, M. Şemseddin, *İran Tarihi I En Eski Çağlardan İskender’in Asya Seferine Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, 260-261; Meşkur, Muhammed Cevad, *Tarih-i İran-ı Zemin*, İntişarat-ı İsraki, Çap-ı Sevvom, Tahran 1366/1987, s. 32.

⁹ Kuhrt, Amélie, *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*, Routledge Publications, London 1995, II, 681-682.

¹⁰ Mansel, Arif Müfid, *Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1945, s. 191.

bir şuraya davet etmiş olduğu kâtibinin, karşı bir görüş ileri sürdüğü ve Şah'ı eleştirdiği için kalemlikle (hokka) vura vura öldürüldüğü rivayet edilmektedir.¹¹ Sasani şahları sahip oldukları sınırsız kudretin Tanrı tarafından verildiğini ve hiç kimsenin bunu alma ve kısıtlama yetkisi olmadığını düşündüklerinden kendileri için “*Şehinşah*” (Krallar Kralı) ünvanını kullanırlardı. Sasanilerde bu ünvanı ilk defa kullanan Erdeşir'dir. Çünkü Sasani devletinde tacı takdis ve tazim gösterişleriyle kuşatılan ilahi bir varlıktan başkası giyemezdi.¹²

2. Yarı Tanrı-Kral Anlayışının İmamete Etkisi

İslam'dan sonraki süreçte Halife Mansur zamanında (754-755) Bağdat'ta yeni bir başkent kurulmasıyla İslam'ın siyasal ve kültürel merkezi Doğu'ya kaymaya, eski İran'ın patrimonyal uygarlıklarının birçok özelliği Müslümanlara tesir etmeye başladı. Halife, zamanla ilahi otoritesini güçlendirdi, ordusuna ve kişisel bürokrasisine dayanan emperyal bir otokrata dönüştü. *el-Mansur*, *el-Mehdi*, *el-Hadi* gibi aldığı yeni unvanlarla¹³, belki de İranlı Müslümanlara eski yarı kutsal krallarını anımsatarak otoritesi altındaki birliğini sağlamlaştırmayı hedefledi.

Yarı Tanrı-kral anlayışının Şia'ya aksetmesinde Yemenli Arapların rolünü göz ardı etmemek gerekir. Zira ilk Şiiler arasında yer alan birçok kimsenin, tarihi geçmişleri bin yıla kadar uzanan, insanüstü özelliklere sahip karizmatik liderlik esasına dayalı hükümdarlıkla yönetilen Güney Arabistan asıllı Yemenli Arap kabilelerinden olduğu kabul edilmektedir. Watt'a göre Yemen, hükümdarlığın babadan oğula miras yoluyla geçtiği ailelerin ülkesidir. Hükümdarlar ise kendilerini hem maddi hem manevi otoritenin sahibi yapan birtakım vasıfları taşıyan kişiler olarak görmektedirler. Bu siyasi geleneğe mensup Yemenli Araplar, «*ilahi krallar*» anlayışı içinde uzun yıllar yaşadılar. Belleklerinde böyle bir geçmişi olan bu kabileler, yeni yerleşim yerleri olan Kufe'de, ilk tecrübeleri olan olağanüstü bir lider yönetimi anlayışıyla yaşamayı arzu ettiler. Böylece zamanla, eski kültürlerinin derin etkileri içinde krallarında ilahilik niteliği gören toplumlar, eski krallarına nasıl bakmışlarsa, bu anlayışın etkisiyle «*imam-ı masum*» yani

¹¹ Rafsanjani, Haşimi-Cevad Bahuner-Seyyid Hüseyin Nasr, *Cahiliye ve Günümüzde Din Gerçeği*, çev. Hasan Çiftçi-Nimet Yıldırım, İhtar Yayıncılık, Erzurum trz., s. 36. (Murtaza Ravendi, *Tarihi İctimai-yi İran*, I, 459'den naklen.)

¹² Petrushevsky, Ilya Pavlovich, *İslam in Iran*, çev. Hubert Evans, The Athlone Press, London 1985, s. 23; Frye, Richard N., *The Heritage of Persia*, The World Publishing Company, Cleveland 1963, s. 40.

¹³ Turner, Bryan S., *Max Weber ve İslam –Eleştirel Bir Yaklaşım-*, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1991, s. 122.

karizmatik lider fikrini oluşturdular. Böyle bir imam etrafında yeni bir toplum modeli meydana getirip devlet olmak gibi siyasi, eski inançlarını diriltmek gibi dini bir amaca yöneldiler.¹⁴ Öte yandan Farslılar krallıkla idare edilmeye ve krallığın veraset yoluyla yine kral ailesine geçmesine alışmışlardı. Kendi krallarına kutsal bir nazarla bakıyorlardı ve aynı anlayışı Hz. Ali ve evladına da uyguladılar. İmama itaatin önde gelen vazife ve ona itaatin Allah'a itaat etmek olduğunu söylediler. Bu yüzden halifenin seçimle gelmesine bir anlam veremiyorlardı. Hz. Peygamber ahirete intikal etmiş ve arkasında erkek evlat bırakmamıştı. Öyleyse amcası oğlu Ali b. Ebi Talib ondan sonra gelmeye daha layıktı. Dolayısıyla Ebu Bekir, Ömer ve Osman gibi halifeler onun hakkı olan hilafeti gasp yoluyla almışlardı.¹⁵

Eski İran'ın yarı Tanrı-kral anlayışının biraz değişiklik göstererek yüzyıllar sonra bile İran toplumunda şahların dini güçlerini kullanarak otoritelerini kabul ettirme anlayışı şeklinde devam ettiği görülmektedir. Eski İran'daki hükümdarın kutsallığı anlayışı, İranlıların yeni dininde imamların kutsallığına dönüşmüş ve bu düşünce Şia tarafından işlenip geliştirilmiştir. Genellikle bu fikirler eski İranlıların gnostik unsurlarla bezediği kökleri eski Babilon'a kadar giden kendi krallarına atfettikleri birtakım üstün vasıfların imamlarda yeniden ortaya çıkması olarak görülmektedir. Zira Şia'ya göre imamların beşeri ilimleri iktibas etmedikleri, doğrudan doğruya Tanrıdan aldıkları inancı bulunmaktadır¹⁶ ki bu eski İran'da kralın Tanrıyla doğrudan ilişkisi özelliğini hatırlatmaktadır. Sasani kralının kızının Hüseyin'le evlendiği göz önünde bulundurulursa, Hz Ali'nin İranlı taraftarlarının hilafet ve imamete karşı tavırlarının değerlendirilmesi kolaylaşacaktır. Bazı Şii fırkaların Hz. Ali'nin ulûhiyetine inandıkları gerçeği de imamların Peygambere haleflik konusundaki kutsal hakları şeklindeki anlayışın Arabistan'a Sasani/Fars kanalıyla sızdığı teorisini desteklemektedir.¹⁷ Sebeiler arasında

¹⁴ Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fırlı, Birleşik Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 48-52; Benli, Benli, Yusuf, *Fars-Şia İlişkisi (H. II. Asır)*, Nehir Yayıncılık, Malatya 2006, s. 23-24 (Montgomery Watt, "Shi'ism under The Umayyads", *Journal of the Royal Asiatic Society*, London 1960, s. 160-161'den naklen), Hakyemez, Cemil, "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı –İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadileşmesi", *Marife Dergisi*, Konya 2007, VII/I, 171.

¹⁵ Ebu Zehra, Muhammed, *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya, Şura Yayınları, İstanbul trz., s. 44-45.

¹⁶ Vloten, Gerlof Van (1866-1903), *Emevi Devrinde Arap Hâkimiyeti Şia ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, çev. Mehmed S. Hatiboğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 50.

¹⁷ Abid, Seyyid Abid Ali, "Şiiilerin Siyasi Düşüncesi", çev. Yusuf Ziya Cömert, *İslam Düşüncesi Tarihi*, ed. M. Şerif, İnsan Yayınları, İstanbul 1990, II, 365.

ilahlığın Ali'ye ve ondan sonra gelecek olan imamlara hulul ettiği görüşü bulunmaktadır. Bu inanç, ilahların bir kısım insanlara hulul ettiğine inanan eski İnan dinlerinin inançlarıyla benzerlik göstermektedir. Bunlara göre ilahlık imamdan imama sırayla geçmektedir.¹⁸

Bu bağlamda eski İnan dini düşüncesi, Şiilik içinde mütalaa edilen birçok siyasi ve dini fırkaların farklı yapısal özellikler kazanmasına da tesir etmiştir. Genelde Şiiliğin imamet anlayışında imamlığın veraset yoluyla geçmesi ve imamların masumiyeti meselesini Zerdüştlükle ilişkilendirmek mümkündür. Zira Zerdüştlüğe göre din adamları, Tanrı ile doğrudan irtibatlarından dolayı yanılmaz ve hata yapmaz, kabul ediliyordu.¹⁹ Diğer taraftan Sasani Devleti'nin kurucusu olan Erdeşir'in dedesi Sasan'ın, Anahita Âteşkedesi'nde dini bir başkan olduğu ondan sonra da Erdeşir'in din işleriyle ilgilendiği ve sonradan isyan başlatarak gücünün zirvesine ulaştığı görülmektedir. Böylece din ve devlet işlerini bir arada yürüten Sasani devlet geleneğinin, Şii düşüncesindeki imamet anlayışıyla, hilafeti de içine alan bir kurum olarak varlığı sürdürmesi söz konusudur. Diğer taraftan Sasani devletinde hiyerarşik olarak süregelen şahlık kurumu babadan oğula geçmektedir. Şii düşüncesinde de imametin babadan oğula geçtiği görülür. Şii düşünce sisteminin temelindeki bu gibi anlayış ve uygulamaların Fars/Sasani karışımı olmasının nedeni bir kültür etkileşimidir.²⁰ Bu konuda benzer görüşlere sahip olan Ebu Zehra'ya göre de Farşlılar her ne kadar İslam'ı kabul etseler de kendi kültür zenginliklerini yaşatacak derecede güçlü bir bilince sahiptiler. İslami düşünceyi kendi kültürleri ile yoğurarak benimsemişler, onu kendi varlıklarının ve yaşamlarının bir parçası haline getirmişlerdir. Bunun neticesinde teolojisinin oluşumu sürecinde Şiiler, imamet ve bunun miras yoluyla devri konusunda Farşlıların krallık anlayışının etkisinde kalmışlardır.²¹

Netice olarak diyebiliriz ki İslam'ın yayılmasıyla birlikte üç medeniyete (Mısır, Roma, Sasani) mensup insanlar Müslüman olmuşlar, eskiden mensup oldukları din ve kültürlere ait unsurları ister istemez yeni din anlayışlarına yansıtmak durumunda kalmışlardır. Fars/Sasani kralları karizmatik kişilikleri ve otoriteleriyle kutsallık atfedilen şahıslar olmuşlardır. İnsan topluluklarının derinliklerinde mevcut olan bu anlayış, Sasani

¹⁸ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s. 47.

¹⁹ Bayrakdar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, TDV Yayınları, Ankara 1997, s. 66; "İslam Düşüncesi: Etkilenmesi ve Etkisi", *İslamiyat Dergisi*, VII/II, 31.

²⁰ Ahmedov, Şahin, *Sasani Kültürünün Şia'nın Teşekkülündeki Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2001, s. 80.

²¹ Ebu Zehra, Muhammed, *Mezhepler Tarihi*, s. 45.

krallarının insanüstü varlıklar gibi görülmesine neden olmuştur. İslam fethinden sonra bu bölgelerde yaşayan halkın inançları Araplara da etki etmiş, böylece her iki toplum etkileşime uğramıştır. Dolayısıyla H. II. asırda tarih sahnesine çıkan Şiilik daha çok Fars kültür ve medeniyetinin izlerini taşımaktadır. Bu nedenle Şia'nın imamet nazariyesinin temelinde 'yarı Tanrı-kral' kültürünün önemli ölçüde etkili olduğunu düşünmekteyiz.²² Çünkü İranlılar iktidarın veraset sistemiyle el değiştirmesine alışık bir halktı. Üstüne üstlük kralın yarı Tanrı olarak kabul edilmesi ve Ahuramazda'dan emir alması, onları yeni dinlerinde imamet meselesinde de benzer bir anlayışa sevk etmiştir.²³ Kralın kutsallığı anlayışı, Şia'da imamların masumiyeti ve onlara da kutsiyet atfedilmesine dönüşmüştür. İbadetlerde ve sair zamanlarda okunan dualarda imamların isimleri sık sık zikredilerek onlardan yardım istenmeye çalışılmış ve Allah'a ulaşmada onlara tevessül edilmiştir.

Sonuç

İranlıların İslam öncesi devlet ve imparatorluk tarihlerine ve bu devirlerde yaşayan milletlerinin kültürel tarihine bakıldığında, kral, imparator ya da şah, adına ne derse denilsin en tepedeki otorite sahiplerinin, ilahi güçlerle doğrudan ilişkilendirildiği, bunların bazen Tanrı, bazen onun yeryüzündeki temsilcisi bazen de Tanrı'nın güçleriyle donatılmış yarı Tanrılar olduklarına inanıldığı görülmektedir. Kendilerine yöneltilen bu ilahi vasıfların krallar tarafından tebaaları üzerindeki otoritelerini koruma ve sağlamlaştırma adına büyük bir güç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İslam sonrası dönemde, Hz. Peygamber'in vefatını müteakiben İslam toplumunun dini ve siyasi liderliğinin Hz. Ali ve soyuna Allah tarafından bir emir olarak verildiğine inananlar, eskiden Zerdüşt iken sonradan Müslüman olan İranlıların da aralarına katılmasıyla bunu İmamet adıyla kurumsallaştırmıştır. Özellikle İranlıların kendi tarihlerinden gelen yarı kral Tanrı anlayışının tesirinden sıyrılamamışlar ve geçmişte krallarına atfettikleri ilahi özelliklerin benzerlerini İmamlara da yükleme yoluna gitmişlerdir. İmamların tavsifinde kullanılan insanüstü birçok özellik bu kutsallaştırma çabasının bir ürünü olarak

²² Onat, Hasan, "İnanç Esaslarının Sistemleşmesinde Kuran'ın Rolü", *I. Kur'an Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994., s. 428; Ahmedov, *Sasani Kültürünün Şia'nın Teşekkülündeki Rolü*, s. 30.

²³ Dozy, Reinhart Pieter Anne, *İslam Tarihi*, çev. Abdullah Cevdet, sad. Vedat Atilla, Gri Yayınevi, İstanbul 2006, s. 187; Rayyis, Ziyauddin, *İslam'da Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Sarmış, Nehir Yayınları, İstanbul 1995, s. 68-69.

görülmektedir. Bu bakımdan kanaatimizce, Şii İmamet inancı, eski İnan'da var olan yarı Tanrı Kral anlayışından önemli ölçüde etkilenmiştir.

Kaynakça

- Abid, Seyyid Abid Ali, “Şiiilerin Siyasi Düşüncesi”, çev. Yusuf Ziya Cömert, *İslam Düşüncesi Tarihi*, ed. M. Şerif, İnsan Yayınları, İstanbul 1990, II.
- Ahmedov, Şahin, *Sasani Kültürünün Şia'nın Teşekkülündeki Rolü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2001.
- Ahmetoğlu, Şahin, “İslam Mezhepleri Tarihi'nde Karizmatik Liderlik Anlayışı: Hz. Ali Örneği”, *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık 2010, Cilt 7, Sayı 3, s. 171.
- Ammara, Muhammed, *İslam Devleti*, çev. Ahmet Karababa-Salih Barlak, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- Bayraktar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, TDV Yayınları, Ankara 1997.
- .....“İslam Düşüncesi: Etkilenmesi ve Etkisi”, *İslamiyat Dergisi*, VII/II, 21-42.
- Benli, Yusuf, *Fars-Şia İlişkisi (H. II. Asır)*, Nehir Yayıncılık, Malatya 2006.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne, *İslam Tarihi*, çev. Abdullah Cevdet, sad. Vedat Atilla, Gri Yayınevi, İstanbul 2006.
- Ebu Zehra, Muhammed, *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbgatullah Kaya, Şura Yayınları, İstanbul trz.
- Frye, Richard N., *The Heritage of Persia*, The World Publishing Company, Cleveland 1963.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İnan Tarihi I En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.
- Hakyemez, Cemil, “İmamiyye Şiasında İsmet İnanç –İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadileşmesi”, *Marife Dergisi*, Konya 2007, VII/I, 167-192.
- Heredot Tarihi*, çev. Perihan Kuturman, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.
- Kadiyani, Abbas, *Ferheng-i Cami-i Tarih-i İnan*, İntişarat-ı Aron, Çap-ı Çaharrom, Tehran 1381, I.
- Kuhrt, Amélie, *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*, Routledge Publications, London 1995, II.
- Mansel, Arif Müfid, *Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1945.

- Meşkûr, Muhammed Cevad, *Tarih-i İnan-ı Zemin*, İntişarat-ı İsraki, Çap-ı Sevvom, Tahran 1366/1987.
- Onat, Hasan, “İnanç Esaslarının Sistemleşmesinde Kuran’ın Rolü”, *I. Kur’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
- Petrushevsky, Ilya Pavlovich, *İslam in Iran*, çev. Hubert Evans, The Athlone Press, London 1985.
- Rafsancani, Haşimi-Cevad Bahuner-Seyyid Hüseyin Nasr, *Cahiliye ve Günümüzde Din Gerçeği*, çev. Hasan Çiftçi-Nimet Yıldırım, İhtar Yayıncılık, Erzurum trz.
- Rayyis, Ziyauddin, *İslam’da Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Sarmış, Nehir Yayınları, İstanbul 1995.
- Tığlı, Asiye, *Zerdüşht Hayatı ve Öğretisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004.
- Turner, Bryan S., *Max Weber ve İslam –Eleştirel Bir Yaklaşım-*, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1991.
- Vloten, Gerlof Van (1866-1903), *Emevi Devrinde Arap Hâkimiyeti Şia ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, çev. Mehmed S. Hatiboğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.
- Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Birleşik Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 1998.